

دیسکوگرافی آثار ادیب خوانساری

از: محمدرضا شرایلی

بی شک یکی از تأثیر گذارترین خوانندگان قرن حاضر شمس، استاد اسماعیل ادیب خوانساری است. او از پیروان مکتب اصفهان (اساتیدی چون سید رحیم ، طاهرزاده و ...) است که با لحن خاص خود توانست سبک منحصر به فردی در تاریخ موسیقی آوازی ایران به نام خویش رقم بزند.

آثار ضبط شده از دوران جوانی و زمان رسایی صدای ادیب، آثاری است که از او بر روی صفحات گرامافون به یادگار مانده است. دیسکوگرافی آثار ادیب خوانساری بر روی صفحات ۷۸ دور فارسی را باید در چهار نوبت ضبط مطالعه کرد:

۱- ضبط آثاری توسط کمپانی هیز

ماسترز ویس، تهران ، زمستان ۱۳۰۶

شمسی

۲- ضبط آثاری توسط کمپانی

هیز ماسترز ویس، تهران ، تابستان

۱۳۰۸ شمسی

۳- ضبط آثاری توسط کمپانی بایدافون،

تهران ، اوایل ۱۳۰۹ شمسی

۴- ضبط آثاری توسط کمپانی هیز

ماسترز ویس، تهران ، ۱۳۲۶ شمسی

حال به بررسی یک یک دوره های اشاره

شده می پردازیم:

۱- کمپانی هیزماسترزویس، تهران، زمستان ۱۳۰۶ شمسی

همانگونه که در جدول دیسکو گرافی این آثار مشاهده می شود در این دوره مجموعاً ۱۰ روی صفحه (۵ صفحه) از صدای استاد به همراهی تار قوام، تار سلیمان خان (احتمالاً نی داوود) و نی آقامهدی نوایی ضبط شده است که اسامی نوازندگان روی لیبل مشاهده می شود. با مرتب کردن شماره قالب این صفحات می توان به ترتیب همکاری استاد با هنرمندان همناز و ترتیب ضبط این صفحات پی برد. با این توضیح، اولین صفحه ضبط شده از ادیب، صفحه شور و حسینی با تار قوام است.

دیسکوگرافی آثار ضبط شده استاد ادیب خوانساری توسط کمپانی هیزماسترزویس - زمستان ۱۳۰۶ شمسی - صدابردار: آرتور جیمز تواین - تهران

شماره قالب	شماره کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	همنازان اثر	مطلع شعر
BX 4112	۲۱۲۶۳۶-۱۸	AX 683	شور	تار قوام	به هیچ یار مده خاطر و به هیچ دیار
BX 4113	۲۱۲۶۳۷-۱۸	AX 683	حسینی	تار قوام	مرا گفتت یکی شادمان و من غمگین
BX 4130	۲۱۲۶۳۴-۱۸	AX 682	شوشتری	تار قوام	؟
BX 4131	۲۱۲۶۳۵-۱۸	AX 682	منصوری	تار قوام	؟
BX 4140	۲۱۲۶۹۵-۱۸	AX 708	اواز افشار	نی آقامهدی نوایی	کسی که روی تو دیدست خوب می داند
BX 4141	۲۱۲۶۹۶-۱۸	AX 708	مثنوی بیچ	نی آقامهدی نوایی	آتش عشق است کاتدر نی فتاد
BX 4142	۲۱۲۶۹۷-۱۸	AX 709	توا	نی آقامهدی نوایی	هر آنکه سخت به من لاف آشنایی زد
BX 4143	۲۱۲۶۹۸-۱۸	AX 709	کیکاووسی	نی آقامهدی نوایی	آن دلی که دورازتن داشتم زغم خون شد
BX 4172	۲۱۲۶۹۹-۱۸	AX 710	بیات ترک	تار سلیمان خان	چنان به نیدن روی تو ارزومندم
BX 4173	۲۱۲۷۰۰-۱۸	AX 710	شکسته ی بیات ترک	تار سلیمان خان	بگیر دامن صحرا و

۲- کمپانی هیزماسترزویس، تهران، تابستان ۱۳۰۸ شمسی

همانطور که ذکر شد دوره دوم ضبط صفحات استاد در تابستان ۱۳۰۸ شمسی در تهران مجدداً توسط کمپانی هیزماسترزویس صورت گرفته است. در این مجموعه نیز ۱۰ روی صفحه (۵ صفحه) از صدای ادیب به همراهی نوازندگانی چون عبدالحسین خان شهنازی (دشتی، رهاوندی) و عبدالحسین خان برازنده (اصفهان - مثنوی) ضبط شده است. ضبط ۴ روی صفحه در ابتدای این مجموعه آثار در دستگاه سه گاه و گوشه های آن نشان دهنده توجه خاص ادیب به مقوله ردیف آواز در موسیقی ایرانی است. دیسکوگرافی کامل این آثار در جدول ذیل، آمده است:

دیسکوگرافی آثار ضبط شده استاد ادیب خوانساری توسط کمپانی هیزماسترزویس - تابستان ۱۳۰۸ شمسی - صدایدار : فرانک ویلیام رنی - تهران

شماره قالب	شماره کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	همنوازان اثر	مطلع شعر
BA 213	۴۳۱۴-۳۰	GF 49	آواز سه گاه	پا تار	؟
BA 214	۴۳۱۵-۳۰	GF 49	زابل	پا تار	؟
BA 215	۴۳۱۶-۳۰	GF 76	حصار	پا تار	؟
BA 216	۴۳۱۷-۳۰	GF 76	مخالف	پا تار	؟
BA 244	۴۳۲۹-۳۰	GF 28	دشتی	تار عبدالحسین خان شهنازی	گر ناله بی من در دل سنگش اثری داشت
BA 245	۴۳۸۰-۳۰	GF 28	رهاوندی	تار عبدالحسین خان شهنازی	آواز من از کنگره ی عرش کشیدم
BA 260	۴۳۸۱-۳۰	GF 29	بیت اصفهان	تار عبدالحسین خان برازنده	از تو با مصلحت خویش نمی پردازم
BA 261	۴۳۸۲-۳۰	GF 29	مثنوی	تار عبدالحسین خان برازنده	عاشقن را برد هست و ناله نیست
BA 262	۱۰۱۵۰-۳۰	GF 101	؟	؟	؟
BA 263	۱۰۱۵۱-۳۰	GF 101	؟	؟	؟

۳- کمپانی بایدافون، تهران، اوایل ۱۳۰۹ شمسی

در نوبت سوم آثار استاد ادیب در اوایل سال ۱۳۰۹ شمسی توسط کمپانی آلمانی بایدافون ضبط شده است. این مجموعه که پربارترین دوره ضبط صفحات ادیب به شمار می رود اکثراً به همراهی تار موسی خان معروفی، پیانوی مرتضی خان محجویی و ویلن حسین خان یاحقی ضبط شده است.

دیسکوگرافی آثار ضبط شده استاد ادیب خوانساری توسط کمپانی بایدافون ۱۳۰۹ شمسی تهران

باز تولید	مطلع شعر آواز	همتراز آواز	موضوع اثر	شماره قالب
	تو هیچ عهد نسی که عاقبت نتکستی	تار موسی خان معروفی	سه گه	B 090 213
	گرم خدای نمایم به داغ و درد جدایی	تار موسی خان معروفی	زبیل	B 090 214
	یعنا من و بخت ...	تار موسی خان معروفی	مویه	B 090 215
	امروز ندرم ...	تار موسی خان معروفی	مخالف سه گاه	B 090 216
پارنوفون - ۱۳۱۲	ناچدن هر که ...	؟	ایر عفا	B 090 217
پارنوفون - ۱۳۱۲	نفس آرزو ...	؟	حجاز	B 090 218
پارنوفون - ۱۳۱۲	توانگران که به جنب سری درویشند	تار موسی خان معروفی	مهور	B 090 219
پارنوفون - ۱۳۱۲	تو را چه غم که یکی از غمت به جان آید	تار موسی خان معروفی	شکسته	B 090 220
	غلام همت ...	تار موسی خان معروفی	دلکنش	B 090 221
	چه خوش است ...	تار موسی خان معروفی	عراق	B 090 222
	تو اگر صاحب نوبی و اگر ضاربت نبی	تار موسی خان معروفی	بیت ترک	B 090 225
	ندانم از من خسته جنگر چه می خواهی	تار موسی خان معروفی	شکسته ی بیات تری	B 090 226
پارنوفون - ۱۳۱۲	تیغ بر سر ...	؟	افشار ۱	B 090 227
پارنوفون - ۱۳۱۲	تیغ بر سر ...	؟	افشار ۲	B 090 228
	چه کسی در آمد از پای و تو دستگاه داری	تار موسی خان معروفی	شور	B 090 238
	همه غیب خلق دیدن به مروت است و مردی	تار موسی خان معروفی	حسینی	B 090 239
	چون ندالم ...	؟	دشمنی	B 090 242
	نیابستی از اول ...	؟	غم انگیز	B 090 243
	خفته خیر ندارد سر بر کنار جلدان	پیانو مرتضی خان محجویی	دشمنی	B 090 256
	بازر مکن که من دست از دامنم بدارم	پیانو مرتضی خان محجویی	خشاق	B 090 257
	عشقبازی نه من آخر به جهان آوردم	پیانو مرتضی خان محجویی	همایون	B 090 262
	ی که منعم کنی از عشق و ملامت گوئی	پیانو مرتضی خان محجویی	بیداد	B 090 263

مشبب مگر	۶	احتمالاً چهارگانه قسمت اول؟	B 090 284
یکه شب ...	۶	احتمالاً چهارگانه قسمت دوم؟	B 090 285
خفتن عاشق بکیست بر سر دیبا و خنجر	۶	مخالف چهارگانه	B 090 286
خوشتر از دورن عشق ابدم نیست	۶	مصورى	B 090 287
نیابستی از اول عهد بستن	۶	نوا	B 090 294
زلف بر باد مده تا ندهی بر بادم	۶	شاه خطایی	B 090 295
	۶	شونى (*) خسرو شیرین	B 090 298
	۶	بیات کرد	B 090 299
	۶	دختر سلطان دمشق - تصنیف ابو عطا ۱	B 090 328
	۶	دختر سلطان دمشق - تصنیف ابو عطا ۲	B 090 329

برخی آثار ضبط شده در همین مجموعه به استناد نمونه های صوتی موجود و کاتالوگ کمپانی

کدام چهاره نسایم که به تر در گیرد	ویلین حسین خان یا حقی
چو تیغ عوسنی من پسنوی به خنده در آی	ویلین حسین خان یا حقی
چشم بدت دور ای بدیع شمایل	ویلین حسین خان یا حقی
قصه ی نیلی مخوان و غصه ی مجنون	ویلین حسین خان یا حقی
تر ز جان پریشان ما چه لحم در د	تار موسی خان معروفی
خطاست این که دن دوستان بیزاری	تار موسی خان معروفی

چهارگانه خراماد، زابل
مخالف چهارگانه
چهارگانه
زایل و حصار
بیات اصفهان
زاجیع
گشگری
سقیامه
بختیاری
شم شتری
دشتی

با قرار دادن ۱۰ روی صفحه از آثار ادیب در جاهای خالی جدول فوق که به استناد آثار صوتی موجود و آگهی فروش کمپانی در این مجموعه جای دارد، مجموعاً ۴۰ روی صفحه در این دوره از

استاد ادیب ضبط شده است. برخی از این آثار به فاصله سه سال بعد در اثر ادغام سه کمپانی بایدافون،

ادئون و پارلوفون با لیبیل پارلوفون در سالهای ۱۳۱۲ و ۱۳۱۳ شمسی باز تولید و منتشر شده است. در این مجموعه اولین تصانیف ضبط شده از ادیب نیز به چشم می خورد.

۴ - کمپانی هیزمسترزویس، تهران، ۱۳۲۶ شمسی

دوره آخر ضبط صفحات ادیب بعد از جنگ جهانی دوم در سال ۱۳۲۶ صورت می پذیرد. ادیب در سالهای قبل از جنگ مسافرتهایی به مناطق بختیاری داشت و بسیار تحت تأثیر نواها و تصانیف محلی آن خطه قرار گرفت. لذا پس از بازگشت در این سری صفحات ابتدا اقدام به ضبط تعدادی از تصانیف محلی بختیاری نمود. همچنین در این دوره با ارکستر طاطایی و نیز به همراهی سنتور ذکراالله میثاقیان و تار، آوازهایی از وی ضبط شد

که آواز معروف شور و سه گاه با شعر حافظ (و همراهی ویلن طاطایی) از آن جمله است. اکثر تصانیف نیز با منتخبی از اعضای ارکستر انجمن موسیقی ملی به سرپرستی و تنظیم استاد معروفی ضبط شده است.

دیسکوگرافی آثار ضبط شده استاد ادیب خوالساری توسط کمپانی هیزمسترزویس - ۱۳۲۶ شمسی - تهران			
شماره قلاب	شماره صفحه	عنوان اثر	همترازان اثر
OHB 1002	RR 11	دی یلال	ارکستر معروفی
OHB 1003	RR 11	توری جان	ارکستر معروفی
OHB 1010	RR 12	شکیل	ارکستر معروفی
OHB 1019	RR 12	خون دل	ارکستر معروفی
OHB 1026	RR 13	به یاد شبیراز	ارکستر معروفی
OHB 1027	RR 46	سه گاه - آهنگ سحر	ارکستر طاطایی
OHB 1028	RR 46	زاین	ارکستر طاطایی
OHB 1084	RR 14	مثنوی مبارک	سنتور ذکر ... میثاقیان
OHB 1085	RR 14	مثنوی مبارک	سنتور ذکر ... میثاقیان
OHB 1086	RR 47	آواز شور	ارکستر طاطایی
OHB 1087	RR 47	شهنواز	ارکستر طاطایی
OHB 1112	RR 13	ضربنی دشتی	یا تار

با توجه به یافتن ۱۲ روی صفحه (۶ صفحه) از این مجموعه احتمال قرارداد ضبط ۱۰ تایی (۲۰ روی صفحه) دور از واقعیت نیست.

با توجه به مطالب بیان شده می توان مجموع آثار ضبط شده از استاد ادیب خوانساری بر روی صفحات ۷۸ دور را چنین برآورد کرد:

- ۱- کمپانی هیزمسترزویس - زمستان ۱۳۰۶ - تهران : ۱۰ روی صفحه
 - ۲- کمپانی هیزمسترزویس - تابستان ۱۳۰۸ - تهران : ۱۰ روی صفحه
 - ۳- کمپانی بایدافون - اوایل ۱۳۰۹ - تهران : ۴۰ روی صفحه
 - ۴- کمپانی هیزمسترزویس - ۱۳۲۶ - تهران : ۲۰ روی صفحه
- در مجموع و با احتمال قریب به یقین ، آثار ضبط شده از استاد ادیب خوانساری بر روی صفحات گرامافون ۷۸ دور ، ۸۰ روی صفحه می باشد.

